

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IX св. 7—10

БЕОГРАД 1959

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : Поводом Ракићева језика	217
2. <i>М. Сивановић</i> : О језику у једном приказу и поводом тога језика	220
3. <i>Б. Милановић</i> : Употреба предлога <i>код</i> (с генитивом) уз глаголе кретања	227
4. <i>Милош С. Московљевић</i> : У коју категорију речи спада реч „као“?	243
5. <i>Срејен Живковић</i> : Деоба глагола по објекту	250
6. <i>Милија Сивањић</i> : Из акцентологије	257
7. <i>Св. Марковић</i> : Промена туђих личних имена и презимена	265
8. <i>Н. С. Половина</i> : Вуков Немачко-српски речник	274
9. <i>С. Машић</i> : Из Вукова преводња	280
10. <i>Павле Илић</i> : О питању смедеревско-вршачког дијалекта	283
11. <i>И. Грицаић</i> : Покретно <i>а</i> на крају неких предлога као диференцијални семантички знак	291
12. <i>Пејтар Сладојевић</i> : О рефлексу краткога <i>ѡ</i> иза <i>р</i> у књижевном језику јужнога изговора	302
13. <i>Милић Пешикан</i> : О месту енкспитике у реченици	305
14. Језичке поуке	312
15. Регистар	321

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник академик д-р АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ
Секретар Уређивачког одбора — Берислав М. Николић

— Научно дело —

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА
БЕОГРАД

Слог: „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5.
Штампана и понез Графичког предузета „Академија“, Београд, Космајска 28

О ЈЕЗИКУ У ЈЕДНОМ ПРИКАЗУ И ПОВОДОМ ТОГА ЈЕЗИКА

И после победе над противницима употребе народног језика у књижевности и даље се, кроз целу другу половину XIX века, борба за чистоту тога језика као књижевног продужавала у личној општини, а гдекад, можемо рећи, и у неразумној мери. Један број некадашњих вуковаца, поборника чистоте народног карактера књижевног језика, почео је ускогрудно и једнострано гледати на развитак и наше књижевности и језика којим је она писана. Ови не само што су књижевна дела оцењивали искључиво према томе да ли су се писци тих дела негде огрешили о чистоту народног језика, или су јој остали верни, него су својом ускогрудношћу и искључивошћу ограничавали слободе књижевног изражавања, и на тај начин спутавали природан развитак и самог књижевног језика на народној основи.

С напредовањем наше науке о књижевности и о језику, већ пред крај XIX века, таквих је схватања углавном нестало. А наш је књижевни језик баш у то време, у делима познатих наших писаца: књижевника, публициста и научника краја XIX и почетка XX века, — добио силан полет свога развитка, баш на основама које му је поставио Вук Караџић. Та се традиција, на једној страни, и даље наставља, али је, с друге стране, било и таквих који су у реаговању на пуристичко схватање о књижевном језику, какво су имали претставници некадашње филолошке критике још од времена њеног постојања, ишли у другу крајност и правилан однос према језику наше културе сматрали су потпуно безначајним. А и данас је, на жалост, подоста оних што га таквим сматрају или бар, у најмању руку, многи не полажу на то каквим језиком пишу, а верују да сами беспрекорно пишу.

Ми не можемо казати да овде не мислимо на данашње писце — ствараоце у области лепе књижевности — више истина млађе,

али не само млађе него и на старије — који траже необичан начин изражавања и који су, то би се бар на први поглед рекло, у сталном рату с језичким законитостима: за недопустиве произвољности у ковању нових речи, за непотребно узимање туђица, за уношење аргао улице у књижевни језик, за претеране слободе у употреби пренесених значења речи и фраза, за тешко схватљиву па и потпуно несхватљиву метафору, противу свих средстава која помажу у схватању онога што хоће да кажу, који су, једном речју, „у принципу“ против сваке језичке норме. Напротив. Ја мислим да нам је дужност тражити законитост и у њихову језику и стилу, јер се без тога не може ући у њихово стваралаштво које, на срећу, често није за одбацавање, па ни за потцењивање. А и иначе ће се анализом њихова језика одвајати објашњиво и допуштено од онога што се не може објаснити, па самим тим мора отпасти. Зато, управо, наш часопис, баш с обзиром на његову намену, много више пажње мора посветити језику текуће књижевности и посебно језику писаца чији се стил одликује поменутиим особинама.

Овај пут ја ипак нећу говорити о таквом језику, већ ћу се задржати на језику једног приказа. Тај приказ је објављен у културно-уметничком прилогу једног врло угледног нашег (свеједно је којег) листа. А аутор је његов културни радник (свеједно је у којој области наше културе и свеједно је опет да ли је, како претпостављамо, млађи или старији) који, што је главно, ради у једној области наше културе и објављује ето оцене значајнијих дела из те области. А ове су оцене, бар ова на којој смо се задржали, написане просечним језиком, али са извесним доста типичним недостацима који се, пре свега, огледају у рђавом прављењу реченице. Такве какве су, те реченице не значе оно што се њима хтело рећи, већ или нешто што је управо супротно томе, или било шта друго, а понекад и ништа не значе. Таквом неуспешном прављењу реченице често иде на руку недовољно познавање принципа синтаксичке (слободне) интерпункције, јер рђаво стављена запета обично мења смисао онога што се износи реченицама између којих је, односно између чијих делова је стављена запета. Зато ћу овде и говорити баш о томе.

„Користећи резултате својих већ раније објављених радова (пише аутор о чијој вештини писања

говоримо) он је за ово дело морао многе отсеке први пут да обради“.

Наведена сложена реченица како је направљена значи — зато што је користио (онај о коме се у цитату говори) резултате својих ранијих радова, за ово дело је морао многе отсеке први пут да обради. А то не може бити, јер оно што се једанпут обради, и под претпоставком да се поново обрађује — то опет никако неће бити први пут. Ни писац приказа то, зацело, није хтео казати. Ово се види и из онога што се даље у приказу говори када се истиче да је писац чије дело се приказује и раније доста радио на тим стварима. Рецезент је, управо, супротно хтео да каже — Иако је писац дела користио резултате својих већ објављених радова, он је за ово дело морао многе отсеке (ми бисмо објекат *многе ојске* ставили испред *морао*) први пут да обради. Па када је рецезент хтео, требало је да тако и каже, односно да напише, а не да прави реченицу сасвим супротног значења.

Није много мањи грех када писац констатује нешто што може бити и тачно, али чиме се ништа не каже. Мислим овде на констатацију из овога приказа која гласи:

„Највећи део његовог научног апарата чине објављени извори и литература“.

А шта друго и треба да буде научни апарат?

При грађењу реченице, у чему наш писац (рецезент, мислим, а не писац дела које се приказује) није показао много вештине, — нарочито треба пазити да зависне реченице или зависни делови реченице не буду далеко од речи које објашњавају, поготову ако иза речи које треба објаснити ближе детерминативним (зависним) деловима стоје друге речи за које би се могло схватити да се на њих односе. Ево једног таквог случаја који је, са изнетих разлога, класичан пример лошег прављења реченице:

„У првом делу књиге која досеже до револуције 1848/49, у коме су више истакнуте карактеристике странака и њихових ставова према појединим важним питањима (осим споменутих ...)“.

За допунски део — *осим споменутих* рекло би се да се односи на *важна питања*, тј. да се њим нешто изузима од *важних питања*, да је, дакле, реч о ставу странака према свим појединим

важним питањима осим оних која су споменута. А никаква питања нису споменута. Само то читаоцу није лако држати на памети. Ни ја, наравно, нисам друкчије схватио када сам прво прочитао приказ. Али сам читајући ово место осетио да је ту нешто нејасно, па сам поновио тај став, и то не само једном него неколико пута, и једва сам разабрао да је овде узрок нејасности то што се не може лако разабрати на шта се односи ова допуна. Због тога сам морао поново да читам цео напис с почетка, и тек тада сам утврдио да се та допуна не односи ни на важна питања ни на ставове странака, на шта би се такође могла односити, већ на саме странке, које су једино споменуте. Објашњење о коме говоримо овде је одвећ далеко од дела реченице који објашњава, одвојено од њега са друга два дела на која се такође може односити, утолико пре уколико им ближе стоји. Можда ће когод рећи да би и други читаоци дошли до закључка до кога сам ја дошао, што, очевидно, није невероватно. Али се мало може веровати да би се било ко толико пута враћао да нешто поново чита, сем наравно у циљу у коме сам ја то чинио. У свакоме је случају дужност писаца, а ово је мислим најчешће и њихова тежња, да пишу онако како ће их читаоци боље разумети. Они, штавише, настоје да се њихово излагање допадне читаоцима. А о било каквом допадању онога што се не разуме — уопште не може бити говора. И још више од тога, свако трошење хартије на оно што је неразумљиво — излишно је и штетно.

У цитираној реченици нејасност би се избегла да је допуна дошла одмах иза речи коју допуњава, да је речено, наиме: *У првом делу књиге која досеже до револуције 1848/49, у коме су више истакнуте карактеристике странака (осим споменутих...) и њихових ставова* итд.“

Невештину у прављењу лако схватљивих реченица писац је показао и у стављању запете тамо где јој није место. Он, нпр., запетама раставља изричне реченице које су најчешће објекти глагола главних реченица од којих зависе, а свакада казују садржину тих глагола; дели, дакле, делове реченице који су неодвојиво везани један с другим, као у примерима:

„Ова књига претставља први покушај, да се та материја обради...; Тако се и овде нарочито трудио,

да разлучи...; Природно је стога, што се на појединим местима задржавао; Оправдано је, што је целим другим делом држању странака за време револуције... Запетама на местима где их је писац овако како смо показали употребио прекидају се мисаоне целине, и услед тога оно што се дотичним реченицама хтело рећи може да постане нејасно. А тачном схватању смисла највећу сметњу чини одвајање односних реченица од речи на које се односе када су те реченице употребљене да сузе и прецизирају, тј. да одреде раније неодређене појмове означене управним речима. Када рецезент напише:

„Будући један од све ређих наших историчара, који је у стању да се служи мађарском литературом“

— он тиме каже да су наши историчари све ређи, што је апсолутно нетачно и што, мислим, ни сам рецезент није хтео да каже, али што је ипак речено стављањем запете испред односне реченице — и да је тај о коме он говори један једини историчар који зна мађарски. А то, такође, ваљда, неће бити тачно, или да још одређеније кажемо, ми знамо да то апсолутно није тачно. Ово је, заправо, класичан пример колико ни мало није безазлено стављати запету тамо где јој нема места. Нама је, међутим, познато да много њих друкчије мисли. Ти ће, сигурно, рећи да је и овде одвећ више ни око шта. Ми не можемо тврдити да би и аутор написа о коме говоримо то рекао. Али је несумњиво да је он непознавањем принципа о употреби запете, или некаквим нехатом према тим принципима, овде само једном реченицом казао две грубе нетачности и не будући свестан тога. А што је још теже, његово огрешење ту није само у погрешној употреби запете већ и у непознавању или потцењивању значаја правилног слагања међусобно зависних делова реченице. Односна заменица *који*, и цела њом започета реченица, не односи се на реч *један* из главне реченице, него на реч *историчари*, и зато ту заменицу, као и глаголску енклитику *је* иза ње, није било допуштено употребити у једнини него ју је ваљало дати у множини, а испред зависне реченице, наравно, није требало ставити запету већ написати: *Будући један од све ређих наших историчара који су у стању да се служе мађарском литературом*. Овако би било казано оно што се хтело рећи, а наиме да су наши историчари који су у стању да се служе мађарском литературом све ређи и да је онај чије дело

рецензент приказује један од тих ретких, а не да су наши историчари све рећи и да између њих једини овај познаје мађарски језик, што несумњиво излази из приказивачеве стилизације наведене реченице.

Овоме треба додати да код писца приказа има и фонетских деформација облика, као што је *освећлење*, нпр. Ми претпостављамо да је он овај облик научио од своје матере и средине у којој је одрастао, односно у којој живи. Па ипак и поред тога, а и насупрот чињеници што у нашој средини ову и сличне гласолске именице многи изговарају с истим гласовним дефектом, њих с тим и таквим дефектима није допуштено употребљавати у књижевном језику. А њих сваки час срећемо у написима ове врсте. И уопште можемо рећи да језик написа о коме говоримо, мада ни изблиза не задовољава, није у погледу језика гори од многих који се објављују у нашим листовима и часописима. Ово није ни мало утешна појава, али је сасвим тако.

Како ми гледамо на ову чињеницу, има разлога да се због ње озбиљно забринемо. И заиста, слабљење писмености не само код школске омладине, него уопште многи данас запажају. Позвани чак настоје да томе нађу лека, али је концепција оних што се намећу за прописиваче лека сасвим погрешна. И уколико се та концепција прихвата утолико писменост све више опада. А лек је прилично прост: језику којим говоримо, а нарочито ономе којим пишемо, морамо поклонити сву пажњу, тај језик ми морамо неговати, учити га у школи, проучавати његове основне законитости и суштину онога на чему те законитости почивају. Врло је занимљиво да сви они који о овим питањима мисле, када је реч о савлађивању страних језика — препоручују проучавање и система гласова и система облика речи, као и њихових функција, а готову везу и однос између делова реченице, па њихово међусобно слагање, затим везивање појединих реченица у веће језичке целине и др. А када је у питању матерњи језик, у коме је све ово најлакше и врло лако схватити, зато што тај језик носимо у себи, што га осећамо, и који бисмо чак и због самог успешног учења страних језика морали ваљано савладати, — многи мисле да средњошколску омладину треба ослободити досадног „граматизирања“, које „ничему не води“. Ми се можемо сложити с тим да је предавање језика у школи заиста досадно и безуспешно

када га изводе они што сами не познају предмет који предају, нити знају смисао онога што предају. Али је предавање граматике као система језика, макар колико она као наука била стара, не само потребно за опште [образовање, него је оно неопходно, чак и за практичан живот, јер недовољно писмени људи не могу како ваља задовољити [ни у једној струци. А као доказ за ову тврдњу ми само потсећамо на приказ из пера ученог човека који смо језички анализирали, и питамо се какве користи може бити од таквих написа.

М. Сивановић